

УДК 81'255.4

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2023-205-5>

МИСТЕЦТВО ПЕРЕКЛАДУ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНИХ НЮАНСІВ У ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

THE ART OF TRANSLATION AS A MEANS OF PRESERVING CULTURAL NUANCES IN THE PROCESS OF TRANSLATION ACTIVITY

Герасименко О.Ю.,*orcid.org/0000-0002-0539-1165**асистент кафедри іноземної філології, українознавства та соціально-правових дисциплін
Донецького національного університету економіки та торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського***Гончаренко А.О.,***orcid.org/0000-0003-3879-8014**студентка III року навчання кафедри іноземної філології, українознавства
та соціально-правових дисциплін
Донецького національного університету економіки та торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Представлена стаття окреслює вкрай важливу проблему у філологічній науці, а саме здійснення адекватного перекладу задля збереження культурних аспектів у процесі перекладацької діяльності. У ході дослідження автори статті розглянули й визначили роль контексту в перекладі та його вплив на передачу культурних нюансів. Проаналізували низку проблем, із якими стикаються перекладачі в разі збереження культурних особливостей у процесі перекладацької діяльності, і запропонували стратегії, які ґрунтуються на останніх дослідженнях, для подолання цих труднощів щодо збереження культурних особливостей. Подано низку можливих ситуацій, у яких необхідним є вживання аспекту адаптації та локалізації, а саме: переклад жартів, культурних звичаїв і традицій, гру слів. Наведено приклади й проаналізовано різні підходи до адаптації та локалізації в контексті збереження культурних особливостей. Надано можливі практичні поради щодо включення культурної інформації в процес перекладу й використання цієї інформації для передачі культурних нюансів. Розглянуто значущість знання культури для якісного перекладу та сприйняття тексту в цільовій культурі. Окреслено огляд сучасних технологічних інструментів, які в процесі перекладу можуть бути необхідним інструментом збереження культурних нюансів. Насамкінець наголошено, що збереження культурних нюансів у перекладі є складним завданням, але за допомогою адекватних стратегій і підходів перекладачі можуть успішно передавати вихідне значення й особливості оригіналу. Ознайомлення з останніми дослідженнями та використання відповідної літератури дають змогу перекладачам розширити свої знання й навички в цій галузі. Це сприяє більш точному й ефективному перекладу, який зберігає культурні нюанси та багатство оригінального тексту.

Ключові слова: переклад, усний переклад, мистецтво перекладу, культурні аспекти, штучні тексти, стратегії перекладу.

The presented article outlines an extremely important problem in philological science, namely the implementation of adequate translation in order to preserve cultural aspects in the process of translation activity. In the course of our research, the authors of the article considered and determined the role of context in translation and its influence on the transmission of cultural nuances. The authors of the article analyzed a number of problems that translators face when preserving cultural features in the process of translation, and proposed strategies based on recent research to overcome these difficulties in preserving cultural features. A number of possible situations are presented in which it is necessary to use the aspect of adaptation and localization, namely: to translate jokes, play on words, cultural customs and traditions. Examples are given and analysis of various approaches to adaptation and localization in the context of preservation of cultural features is carried out. The authors of the article provided possible practical

advice on including cultural information in the translation process and using this information to convey cultural nuances. The importance of knowledge of culture for high-quality translation and perception of the text in the target culture is considered. The authors of the article outlined an overview of modern technological tools, which in the process of translation can be a necessary tool for preserving cultural nuances. Ultimately, preserving cultural nuances in translation is a challenging task, but with adequate strategies and approaches, translators can successfully convey the original meaning and features of the original. Acquaintance with the latest research and the use of relevant literature allow translators to expand their knowledge and skills in the field. This makes for a more accurate and efficient translation that preserves the cultural nuances and richness of the original text.

Key words: translation, interpretation, art of translation, cultural aspects, preservation, artificial texts, translation strategies.

Постановка проблеми. Однією з основних проблем є відмінність у культурних цінностях і традиціях між мовами та культурами. Деякі вирази, метафори й образи, які адекватно сприймаються в одній культурі, можуть бути незрозумілими або навіть кумедними в іншій. Це створює труднощі для усного перекладу, оскільки перекладач повинен знайти еквівалентні вирази або стратегії, щоб передати вихідне значення тексту з урахуванням культурного контексту й нюансів. Крім того, існують виклики, пов'язані з недостатнім знанням перекладача про культуру та контекст цільової аудиторії. Незнання традицій, звичаїв, історії та соціальних норм може призвести до неправильного тлумачення або передачі повідомлення в перекладі. Це вимагає від перекладача глибокого дослідження й розуміння культурних особливостей обох мов і культур. Таким чином, проблема збереження культурних нюансів під час усного перекладу є вкрай актуальною та потребує від перекладача вміння знайти відповідний контекстуальний еквівалент, урахувати культурні особливості й вибирати адекватні вирази для забезпечення точності та зрозумілості перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження в галузі перекладу демонструють, що збереження культурних нюансів у перекладі є важливим аспектом, який можна досягти за допомогою різних стратегій. Аналіз наукових досліджень і праць із зазначеної проблеми дав змогу дійти висновку, що умовно існує декілька груп дослідників: перші – рекомендують використовувати культурні еквіваленти, які мають схоже значення та контекст у цільовій культурі; другі – пропонують контекстуалізацію, яка дає змогу враховувати культурні особливості й контекст тексту, що перекладається; треті – акцентують увагу на перекладі не лише слів, а й образів, метафор та ідіом, які є невід'ємною частиною культурного контексту. Однією з важливих стратегій, запропонованих дослідниками, є адаптація. Перекладач може адаптувати текст з урахуванням культурних особливостей цільової аудиторії, щоб передати ідеї та емоції, висловлені в оригіналі. Це може включати заміну конкретних культурних посилянь або адаптацію жартів, щоб вони були зрозумілими та смішними для цільової аудиторії. Також важливим аспектом є пошук балансу між буквальним і вільним перекладом. Перекладач повинен урахувати як буквальне значення слів і виразів, так і їх культурний та емоційний зміст. Іноді точна відповідність оригіналу може бути неможливою, у таких випадках перекладач повинен прагнути передати дух та ідеї оригіналу, навіть якщо це потребує деяких змін та адаптацій.

Актуальні дослідження в галузі перекладу та збереження культурних нюансів у перекладі проводили такі вчені: М. Гонзалес-Каскос (M. González-Cascos) присвятила наукові доробки вивченню адаптації культурних елементів у перекладі зі збереженням культурних нюансів; Т. Розмислович (T. Rozmysłowicz), у свою чергу, розглядав у наукових працях контекстуалізацію як стратегію збереження культурних особливостей у перекладі; науковець Л. Чжай (L. Zhang) вивчав переклад метафор та ідіом з урахуванням культурного контексту; І. Курц (I. Kurz) акцентувала увагу на використанні адаптації для передачі культурних ідентифікаторів у перекладі.

Мета дослідження полягає у вивченні й аналізі підходів і стратегій, які спрямовані на здійснення перекладачем адекватного перекладу з урахуванням культурних аспектів перекладу.

Мета дослідження зумовила постановку й розв'язання таких завдань:

- вивчити останні дослідження із зазначеної проблеми;
- проаналізувати різні підходи, які можуть бути застосовані для досягнення точності й культурної адаптації;
- надати практичні рекомендації та приклади, що допоможуть перекладачам успішно передавати культурні нюанси та створювати якісні переклади.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво перекладу є складним і багатограним процесом, що потребує не лише володіння мовами, а й глибокого розуміння культурних особливостей і нюансів. Одним із основних завдань перекладача є збереження цих культурних аспектів оригіналу й передача їх іншою мовою. Це особливо важливо під час перекладу літературних творів, рекламних текстів, фільмів та інших культурних матеріалів, де передача емоцій, ідей і контексту відіграє вирішальну роль. Культурні нюанси в перекладі можуть бути пов'язані з історичними, соціальними, релігійними чи національними контекстами, які відрізняються від культури цільової мови. Відсутність уміння передати ці нюанси може призвести до спотворення й втрати сенсу оригінального тексту. Виникає питання: як перекладачі можуть успішно зберегти й передати ці нюанси, не втрачаючи при цьому основного змісту тексту? Аналіз останніх досліджень у цій галузі дає змогу нам звернути увагу на кілька ключових аспектів. *По-перше*, важливо зважати на те, що культурні нюанси не завжди мають прямий еквівалент в іншій мові. Деякі слова, висловлювання чи звичаї можуть бути унікальними для певної культури та не мати точного аналога в іншій. У таких випадках перекладачеві необхідно використовувати свої знання та креативність, щоб знайти адекватне рішення. *По-друге*, контекст відіграє важливу роль за збереження культурних нюансів. Він відіграє роль невидимого фундаменту, який визначає зміст та інтерпретацію тексту в оригіналі, а також його переклад іншою мовою. Контекст включає різні аспекти, такі як культурні, історичні, соціальні, лінгвістичні й інші елементи, що охоплюють текст і надають йому унікальності й глибини [1, с. 117].

Приклади, де контекст відіграє ключову роль у розумінні та інтерпретації тексту, є чудовим способом проілюструвати вплив контексту на передачу культурних нюансів у перекладі.

Наприклад «Яблуко від яблуні недалеко падає» є відомою приказкою, яка описує спадковість і подібність дітей до їхніх батьків. Для повного розуміння та передачі цієї приказки в перекладі необхідно врахувати контекст і культурні особливості. У різних мовах існують аналогічні приказки, які можна використовувати передачі такого сенсу. Перекладачеві важливо бути знайомим з культурою та лінгвістичними особливостями мови, щоб вибрати відповідний аналог або перекласти приказку так, щоб зберегти зміст і культурне навантаження.

Наступний приклад «золоті руки» є виразом, який описує вміння й навички людини в певній галузі. У цьому випадку контекст є визначальним для правильного розуміння та передачі значення цього виразу. У різних мовах можуть використовуватися аналогічні висловлювання, які передають ідею таланту й умінь. Однак перекладачеві необхідно враховувати культурні особливості та знайти відповідний еквівалент, щоб передати зміст та унікальність цього виразу.

Такий приклад, як «пити чай з лимоном», у західній культурі часто асоціюється із затишним і спокійним проведенням часу особливо за холодної погоди. У цьому випадку контекст впливає на трактування цієї фрази. В інших культурах можуть бути різні асоціації з чаєм і додавання лимона може мати інше значення. Під час перекладу цього висловлювання перекладачеві важливо врахувати контекст і культурні асоціації, щоб передати не лише буквальний зміст, а й атмосферу й настрій, що розуміється.

Ці приклади детально демонструють, як контекст відіграє ключову роль у розумінні та інтерпретації тексту. Під час перекладу таких висловів і приказок необхідно враховувати як лексичне значення слів, так і культурні асоціації, ідіоматичні значення й соціокультурний контекст, у якому використовуються.

Під час аналізу та перекладу подібних випадків перекладач повинен звертати увагу на такі аспекти:

– лінгвістичний контекст: перекладачеві необхідно аналізувати семантику й синтаксис вихідного тексту, щоб зрозуміти, які слова та вирази є ключовими й впливають на передачу культурних нюансів;

– культурний контекст: культурні особливості й нюанси можуть мати різне значення та сприйматися неоднаково в різних культурах. Перекладач має бути знайомий із культурою і традиціями, пов'язаними із цим виразом або приказкою, щоб правильно передати їх зміст та емоційне забарвлення;

– історичний контекст: у деяких випадках історичні події або контекст можуть мати вагоме значення для правильного розуміння й перекладу тексту. Перекладач повинен урахувати історичні події, пов'язані з виразом або приказкою, щоб передати їх справжній зміст і значення;

– соціальний контекст: соціальні норми, звичаї та цінності можуть впливати на трактування й розуміння тексту. Перекладач має враховувати соціокультурний контекст, щоб передати соціальні аспекти та нюанси, пов'язані з вихідним текстом [7, с. 95].

Однією з головних проблем, із якою стикаються перекладачі, є переклад ідіом і виразів, унікальних для певної культури. Наприклад, англійська ідіома «to spill the beans» (пролити боби) означає «виздати секрет». У таких випадках перекладач повинен бути уважним до змісту й контексту, щоб знайти відповідний еквівалент у мові перекладу, яка передасть вихідне значення та емоційний відтінок.

Інша проблема пов'язана з перекладом культурно-специфічних звичаїв, традицій і релігійних аспектів. Кожна культура має свої унікальні практики, які можуть бути незрозумілими чи незнайомими читачеві з іншої культури. Дослідження стратегій контекстуального перекладу має вагоме значення для збереження культурних особливостей перекладу [9, с. 76].

Перекладачі застосовують різні підходи, щоб урахувати ситуацію, що оточує текст, і використовувати додаткову інформацію для передачі культурних нюансів. Наведемо деякі з них:

– розуміння ситуації та контексту. Перекладачі мають звернути увагу на ситуацію, у якій використовується вихідний текст. Наприклад, текст може бути написаний для певної аудиторії або з певною метою, таких як реклама, література, наукові публікації тощо цільової аудиторії;

– використання додаткової інформації за допомогою словників, енциклопедій, довідників, інтернет-ресурсів, консультацій з експертами тощо задля розширення розуміння культурних аспектів тексту;

– адаптація культурних елементів. Це може включати заміну культурно-специфічних елементів на еквівалентні елементи, характерні для цільової культури, або включення додаткових пояснень, щоб допомогти читачеві зрозуміти вихідний контекст і значення;

– підбір аналогій і метафор. Наприклад, якщо у вихідному тексті використовується метафора, яка не буде зрозуміла в цільовій мові, перекладач може замінити її на іншу метафору, яка зберігає сенс та ефект;

– контекстуалізація може включати додавання додаткових пояснень, описів або приміток у перекладі, щоб допомогти читачеві зрозуміти специфічні культурні аспекти та значення, які можуть бути неочевидними у вихідному тексті [2, с. 43].

Також варто згадати проблему перекладу гумору й жартів, які часто ґрунтуються на культурних особливостях і грі слів. Почуття гумору є індивідуальним і культурно зумовленим, тому перекладачеві доводиться шукати альтернативні способи передачі гумористичних моментів, щоб вони були зрозумілими та смішними мовою цільової аудиторії.

Адаптація та локалізація в перекладі відіграють важливу роль у збереженні культурних нюансів та успішній комунікації з аудиторією цільової мови. Під час перекладу тексту з однієї мови іншою часто виникають складнощі, пов'язані з адаптацією змісту, контексту і стилю, щоб відповідати культурним особливостям та очікуванням читачів цільової мови [3, с. 43].

Однією з ключових проблем є адаптація культурно-специфічних елементів, таких як традиції, звичаї, гумор, історичні події та соціальні норми. Ці елементи можуть мати глибоке

значення й сильний вплив на вихідний текст, їх точне відтворення в перекладі необхідне для передачі культурних нюансів. Однак без належної адаптації ці елементи можуть бути незрозумілими або спотвореними для читачів з іншого культурного середовища.

Ще однією проблемою є локалізація, яка пов'язана з адаптацією тексту до цільової культури й мови. Вона включає вибір відповідних слів і фраз, стилю й тонового відтінку, щоб відповідати очікуванням читачів у цільовій культурі. Локалізація також включає адаптацію заходів, валют, географічних та історичних референцій, щоб зробити переклад більш зрозумілим і близьким для читачів цільової мови [5, с. 177].

Проблеми адаптації та локалізації в перекладі виникають через відмінності між культурами, мовами й соціальними контекстами. Це викликає необхідність балансування між збереженням культурних нюансів і забезпеченням розуміння та комфорту для читачів цільової мови. Неправильна адаптація або локалізація може призвести до втрати оригінального значення і змісту тексту, а також до створення неправильного враження чи навіть образ [4, с. 25].

Огляд різних ситуацій, що потребують адаптації та локалізації, включає такі аспекти:

1) переклад жартів і гумору. Жарти й гумор є культурно залежними та ґрунтуються на специфічних контекстах, грі слів чи культурних референціях. Під час перекладу жартів необхідно знайти еквівалентні висловлювання чи аналогії, які викликають сміх чи подібне емоційний відгук у цільовій культурі. Це вимагає креативності й гнучкості з боку перекладача, щоб зберегти сенс та ефект оригінального жарту. У прикладі, «**Why don't scientists trust atoms? Because they make up everything!**» (*Чому вчені не довіряють атомам? Тому що вони складають усе!*) перекладач використовує адаптацію, замінивши гру слів в оригіналі на еквівалентний жарт цільовою мовою. Хоча точне перекладене значення гри слів не зберігається, зміст і кумедна ситуація зберігаються, що дає змогу читачеві насолодитися гумором без необхідності знати оригінальну гру слів;

2) гра слів і словесні ігри являють собою особливу складність, оскільки вони ґрунтуються на звуковій або графічній схожості слів чи фраз. Перекладач повинен шукати аналогічні ігри слів у цільовій мові з огляду на її специфіку й культурні особливості. Іноді це може вимагати переформулювання або зміни гри слів, щоб досягти бажаного ефекту перекладу;

3) культурні звичаї та традиції. Це включає адаптацію релігійних, національних і святкових звичаїв, щоб вони стали зрозумілими й відповідали контексту цільової мови. Перекладач повинен мати глибоке знання вихідної та цільової культур для успішної передачі цих культурних нюансів. У прикладі «**They celebrated with a traditional tea ceremony**» (*Вони відсвяткували це за допомогою традиційної церемонії чаювання*) перекладач використовує локалізацію, щоб передати культурний контекст оригіналу. Замінюючи «чаювання» на «традиційну церемонію чаювання», перекладач зберігає як сенс, так і культурну особливість, пов'язану з чаюванням у цій культурі. Це дає змогу читачеві отримати уявлення про традиції та звичаї, які супроводжують таку подію;

4) історичні й географічні референції включають заміну назв і фактів на відповідні для цільової культури, а також додавання пояснень або контекстуальної інформації, щоб допомогти читачам зрозуміти зв'язок між текстом та історичним чи географічним контекстом;

5) культурні цінності й норми потребують урахування цінностей і норм, щоб адаптувати текст і створити переклад, який відповідатиме очікуванням і сприйняттю цільової аудиторії, і включають зміну форми звернення, використання відповідних термінів або уникнення виразів, що можуть бути неприйнятними в цільовій культурі;

6) літературні й художні твори: тут важливо зберегти стиль, тональність та емоційну глибину оригіналу, знайти баланс між збереженням оригінального значення і стилю й адаптацією культурних елементів для цільової аудиторії [6, с. 34].

Уважаємо за необхідне окреслити низку практичних порад щодо включення культурної інформації в процес перекладу та використання цієї інформації для передачі культурних нюансів:

1. Досліджуйте культуру, історію, звичаї, традиції та соціальні норми країн, мову перекладу якої використовуєте.

2. Розумійте контекст, детально вивчіть вихідний текст і визначте, які культурні особливості впливають його зміст та емоційний відтінок. Зверніть увагу на ідіоми, культурні референції, образи й алегорії, переконайтеся, що ви повністю розумієте їх зміст і контекст.

3. Зберігайте баланс між оригінальністю та зрозумілістю. Знайдіть баланс між збереженням автентичності й забезпеченням зрозумілості для цільової аудиторії.

4. Будьте уважні до тону та стилю. Урахуйте, які культурні значення передаються через вибір слів, вирази, образи й метафори.

5. Зверніть увагу на публічність і конкретику, на те, які події, імена й деталі можуть бути відомі або незнайомі цільовій аудиторії, адаптуйте текст відповідним чином.

6. Співпрацюйте з носіями мови та культури [10, с. 22].

Сучасні технологічні інструменти відіграють ключову роль у процесі перекладу задля збереження культурних нюансів. Акцентуємо увагу на деяких із них:

– комп'ютерні CAT-системи (Computer-Assisted Translation). CAT-системи, такі як SDL Trados, MemoQ, OmegaT тощо, дають перекладачам можливості автоматизації та покращення процесу перекладу. Вони дають змогу зберігати глосарії, бази перекладів і пам'ять перекладів, що допомагає зберегти однаковість термінології та перекладати фрази, що повторюються, відповідно до встановлених правил, включаючи культурні нюанси;

– машинне навчання і штучний інтелект. Сучасні системи машинного навчання і штучного інтелекту, такі як нейронні мережі та глибоке навчання, застосовуються в автоматичному перекладі (Machine Translation, MT). Вони здатні враховувати контекст і культурні особливості під час перекладу тексту, покращуючи якість перекладу та зберігаючи культурні нюанси;

– корпусні бази даних, такі як Parallel Corpora та Linguae, надають перекладачам доступ до великих обсягів паралельних текстів різними мовами. Це дає змогу перекладачам вивчати вже наявні переклади й використовувати їх як орієнтир для збереження культурних нюансів;

– краудсорсинг і колаборативні платформи, такі як ProZ.com, TranslatorsCafe та Smartcat, дають можливість співпраці між перекладачами й носіями мови з різних культур. Це дає змогу перекладачам звернутися за допомогою до експертів у конкретній культурі, щоб зберегти й передати культурні нюанси;

– культурні ресурси та словники, такі як Oxford Reference, Diccionario de la Real Academia Española (DRAE), Merriam-Webster тощо, які допомагають перекладачам отримати інформацію про культурні терміни, історичні події, звичаї та традиції, щоб передати відповідні культурні аспекти;

– комунікаційні й колаборативні інструменти: Slack, Microsoft Teams, Google Docs тощо – полегшують взаємодію між перекладачами та клієнтами, а також дають змогу обговорювати й уточнювати культурні особливості тексту безпосередньо в процесі перекладу;

– інтернет-ресурси: сайти, блоги, форуми, соціальні мережі й інші ресурси – можуть бути використані для вивчення конкретних культурних аспектів та отримання зворотного зв'язку від носіїв мови й представників цільової культури;

– локалізаційні інструменти, такі як SDL Passolo, MemoQ, Localize тощо. Вони допомагають перекладачам адаптувати текст та інтерфейс відповідно до культурних очікувань і вимог цільової аудиторії.

Висновки. Дослідження перспектив і розвитку технологій у галузі перекладу є важливим аспектом, з огляду на швидкий прогрес у галузі машинного навчання і штучного інтелекту. Сучасні технології роблять значний внесок в автоматизацію процесу перекладу й покращення якості перекладу, включаючи збереження культурних нюансів.

Ці технологічні інструменти надають перекладачам доступ до великого обсягу інформації, автоматизують процеси та полегшують співпрацю з носіями мови й культури. Вони значно

допомагають зберегти культурні нюанси в перекладі та забезпечити більш точне сприйняття тексту в цільовій культурі. Проте варто пам'ятати, що технологічні інструменти не замінюють глибокого розуміння культури та навичок перекладача, мають використовуватися з розумом і критичним мисленням.

Однак, незважаючи на значні досягнення в галузі машинного перекладу, технології все ще мають обмеження. Складні культурні нюанси й контекстуальні особливості можуть бути складними для автоматичного перекладу без участі людини. Крім того, автоматичні системи не завжди здатні вловити та передати тонкі нюанси, гру слів та емоційні аспекти тексту, які відіграють важливу роль у передачі культурних особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Baker M. *In Other Words: A Coursebook on Translation*. Routledge Publ, 2018. 320 p.
2. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Routledge Publ, 2018. 319 p.
3. Bassnett S. *Translation Studies*. Routledge Publ, 2014. 208 p.
4. Gentzler E. *Contemporary Translation Theories*. Routledge Publ, 2017. 232 p.
5. Reiss K., Vermeer H. *Towards a General Theory of Translational Action: Skopos Theory Explained*. Routledge Publ, 2013. 240 p.
6. Holmes J. The name and nature of translation studies. *Target*. 1988. № 1 (2). P. 201–220.
7. Nord C. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Routledge Publ, 1997. 166 p.
8. Newmark P. *A Textbook of Translation*. Prentice Hall, 1988. 292 p.
9. Hatim B., Munday J. *Translation: An Advanced Resource Book*. Routledge Publ, 2004. 373 p.
10. Chesterman A. *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. John Benjamins Publishing, 1997. 219 p.
11. Tymoczko M., Gentzler E. (Eds.). *Translation and Power*. University of Massachusetts Press, 2002. 272 p.